

ความเป็นสหบทในศิลปกรรมปูนปั้นเรื่อง “พระมหาชนก” ที่จังหวัดเพชรบุรี The Intertextuality in stucco art about Phra Mahachanaka in Phetchaburi

ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด / Songrid Chimmode

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
Lecturer of Information Thai Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchaburi Rajabhat University

Corresponding author E-mail: Songrid.chi@mail.pbru.ac.th

(Received: March 21, 2023; Revised: May 21, 2023; Accepted: June 30, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นสหบทในงานศิลปกรรมปูนปั้นของช่างเพชรบุรีเรื่องพระมหาชนก ผู้วิจัยศึกษาศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ สาขาบ้านลาด และศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อย พบว่าเรื่องพระมหาชนกที่ปรากฏในงานศิลปกรรมปูนปั้นของช่างเพชรบุรีเป็นการเปลี่ยนแปลง Genre มีลักษณะการคงเดิม สร้างขึ้นใหม่ ขยายความ ดัดแปลงและลดทอน มีการสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ ทั้งที่เป็นชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ บุคคล สถานที่ วิถีชีวิต พฤติกรรม ค่านิยม และความเชื่อ โดยมีวัตถุประสงค์ของตัวบทปลายทางคือ เพื่อรำลึกพระมหากรุณาธิคุณในหลวงรัชกาลที่ 9 และเพื่อการท่องเที่ยว และมีวัตถุประสงค์ที่แฝงอยู่คือ เน้นย้ำสถานะพิเศษของช่างเมืองเพชร แสดงแนวคิดท้องถิ่นนิยมและเพื่อเป็นการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

คำสำคัญ: สหบท ศิลปกรรมปูนปั้น พระมหาชนก

Abstract

The aim of this paper was to study the intertextuality in the stucco art of Phra Mahachanok in Phetchaburi. The art of Phra Mahachanok at Mae Kim Lai shop (Ban Lad Branch) and the art of Phra Mahachanok at Wat Koi were observed, studied, and analyzed. It was found that the story of Phra Mahachanok in the stucco art in Phetchaburi was changed in genre by making it the same as it was or by convention, invention, extension, modification, and reduction. It was created by making the cultural intertextuality of Phra Mahachanok at Mae Kim Lai shop (Ban Lad Branch) in the cultural setting of several kinds, such as objects, people, places, life style, behavior, values, and beliefs. The creation of the stucco art had two objectives: to make a remembrance of His Majesty King Rama IV and to promote tourism. The latent objective of the stucco art was to emphasize the specialty of Phetchaburi artists, express localism, and represent ethnic identity.

Keyword: Intertextuality, Stucco art, Phra Mahachanok

บทนำ

การศึกษาตัวบทวรรณกรรมของนักวิจารณ์กลุ่มหลังสมัยใหม่นิยม (Post-modernism) ขยายขอบเขตการศึกษาเป็นการวิเคราะห์ศิลปะแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ภาพเขียน ดนตรี สถาปัตยกรรม ภาพถ่าย และผลผลิตทางศิลปะและวัฒนธรรมอื่น ๆ “แนวคิดสหบท” จึงเป็นแสงส่องให้การอ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการผสมผสานภาพกับตัวบท (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2553: 152) การศึกษาตัวบทวรรณกรรมจึงไม่ได้อยู่ที่การศึกษาวรรณคดี หรือวรรณกรรมที่มีภาษาเป็นวัสดุในการสื่อความเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป หากแต่เป็นการศึกษา “ตัวบท” (Text) ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมที่มีความหมาย มีการสื่อความในตัวเอง

ความเป็นสหบท หรือ Intertextuality ที่จัดว่าเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ มีคำอธิบายอย่างน้อย 2 แนวทางด้วยกัน แนวทางหนึ่งคือการอธิบายความเป็นสหบทในแง่ของผลงานที่เกิดจากการนำผลงานอื่นมาเป็นส่วนประกอบในผลงานใหม่ อีกแนวทางหนึ่งคือการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผลงานในฐานะที่เป็น “ตัวบท” (Text) อันเกิดจากการประกอบสร้างขึ้นจากชุดของสัญญาณที่แผ่ร่ทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความหมายเชื่อมโยงกันระหว่างสัญญาณต่าง ๆ (เสาวณิต จุลวงศ์, 2550: 157)

ลักษณะหนึ่งของสหบทคือการใช้ตัวบทอื่นมาประกอบเป็นตัวบท (Geyh, Leebron and Levy, 1997: xxii-xxiii อ้างถึงใน เสาวณิต จุลวงศ์, 2550: 45) และตัวบทเกิดจากการเชื่อมโยงกับบริบทและตัวบทอื่น ความหมายของตัวบทไม่เสถียร มีการแปรเปลี่ยนไปตามการตีความ (เสาวณิต จุลวงศ์, 2550: 46) อีกทั้งจากการพิจารณาที่ความสัมพันธ์แนวนอน (Horizontal Intertextuality) ทำให้เห็นว่า เมื่อตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทางมีคุณลักษณะ (Attribute) ของ Genre ต่างกัน ทำให้ตัวบทที่เกิดขึ้นไม่เหมือนกันทุกครั้งไป

ศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ที่เพชรบุรีเป็นตัวอย่างหนึ่งของตัวบทที่มีลักษณะของความเป็นสหบท ดังที่กล่าวมาข้างต้น อีกทั้งยังมีความน่าสนใจที่ศิลปกรรมปูนปั้นที่เพชรบุรีนั้น นับเป็นศิลปกรรมที่ได้รับการยกย่องและยอมรับมาแต่ครั้งอดีตในฐานะที่มีลักษณะเฉพาะตัวจนเรียกได้ว่าเป็น “สกุลช่างเพชรบุรี” เกี่ยวกับศิลปกรรมสกุลช่างเพชรบุรีนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขากล่าวชมความงามของจิตรกรรมรูปแบบเทพชุมนุมในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ในลักษณะที่ว่าฝีมือของช่างนี้ไม่มีฝีมือของช่างใดในกรุงเทพฯ เทียบเคียงได้ ภาพเขียนในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณารามนับเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ดีเด่น ซึ่งเหลือไว้ให้ชมไม่ก็แห่งในประเทศไทย (สมบุรณ์ แก่นตะเคียน, 2525: 115) อีกทั้งอาจารย์ศิลป์ พีระศรี (2520: 30) กล่าวถึงสกุลช่างเพชรบุรีในลักษณะที่ว่า ช่างสมัยนั้นน่าจะอยู่ในยุคที่ภาพเขียนเจริญถึงขีดสุด ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงออกมางดงามเช่นที่เห็น และเจตนา นาควัชร (2548: 52) กล่าวว่า “มรดกที่รับสืบทอดมาจากอดีตอาจจะยังหลงเหลืออยู่ในบางพื้นที่ อาทิ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีความชัดเจนทั้งในด้านวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรม และศิลปะการแสดง” แสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมที่จังหวัดเพชรบุรีมีการสืบทอดมาต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบันเป็นที่ยอมรับจากบุคคลทั่วไปจนเป็นความภาคภูมิใจของคนเพชรบุรี

คุณค่าของงานช่างสกุลเมืองเพชร จึงเป็นสิ่งที่คนเพชรบุรีภาคภูมิใจในฐานะที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปมาตั้งแต่ครั้งอดีต และนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากข้อความในหนังสือท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรีต่าง ๆ เช่น “เพชรบุรีเป็นเมืองศูนย์กลางของวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางการศึกษา เมืองช่างศิลปะ ซึ่งถือได้ว่าเป็น “เมืองตักศิลา” (หนังสือแนะนำจังหวัดเพชรบุรี ของจังหวัดเพชรบุรี, 2538: 12)

การศึกษาเกี่ยวกับสกุลช่างเพชรบุรีที่ผ่านมาเป็นการศึกษาทางศิลปะ โบราณคดี และมานุษยวิทยา ด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกเหนือจากความสัมพันธ์ของศิลปกรรมกับศาสตร์แขนงอื่นดังกล่าว ศิลปกรรมยังมีความสัมพันธ์กับงานวรรณศิลป์ในลักษณะที่ว่า

การได้รับอิทธิพลและแรงบันดาลใจจากศิลปะอื่น แล้วนำมาเป็นเนื้อหาของงานวรรณคดีความสัมพันธ์ลักษณะนี้ค่อนข้างพบมาก โดยเมื่อกวีหรือนักเขียนเกิดความประทับใจต่อศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างแรงกล้า และต้องการแสดงออกเพื่อสนองต่ออารมณ์สุนทรีย์แล้ว กวีหรือนักเขียนก็อาจนำศิลปกรรมนั้นไปกล่าวถึง หรือนำมาเป็นเนื้อหาในวรรณคดีของตน บทกวีบางบทจึงสร้างขึ้น โดยมีจิตรกรรมหรือประติมากรรมเป็นแรงบันดาลใจ ศิลปวัตถุสามารถเป็นเนื้อหา ให้แก่งานประพันธ์ได้ เช่นเดียวกับบุคคลหรือวัตถุตามธรรมชาติ

(ปณิธิ พุ่มแสง, 2542: 1)

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่ากวีได้รับแรงดลใจจากประติมากรรมเพื่อนำไปสร้างวรรณศิลป์ที่ลึกซึ้งได้ เช่น Grevel Lindop กวีชาวอังกฤษ ผู้เขียนบทกวีนิพนธ์พรรณนาพระพุทธรูปสลักที่โพลอนนารูวา ประเทศศรีลังกา บทกวีนี้ชื่อว่า “recumbent buddha at polonnaruwa” เป็นต้น (เจตนา นาควัชระ, 2546: 84-85) อีกทั้งการศึกษาโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ของกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (2558: 181) ทำให้ได้ข้อสรุปว่า “นอกจากวรรณคดีจะอำนวยประโยชน์ให้ความรู้ในวิทยาการด้านประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีส่วนส่งเสริมงานศิลปะ จิตรกรรม และประติมากรรมอีกด้วย”

นอกจากนี้พระยาอนุนานราชชนกกล่าวเกี่ยวกับผู้มีฝีมือและความรู้จะใช้ฝีมือและความรู้สร้างสรรค์อารมณ์สะท้อนใจผสานกับจินตนาการให้เกิดเป็นรูป เสียง สี หรือตัวหนังสือปรากฏเป็นรูปธรรมแก่ผู้รับสาร เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่า ศิลปะ (2501: 20 อ้างถึงใน กุสุมา รัชมณี, 2536: 11) โดยกุสุมา รัชมณี อธิบายไว้ในเชิงอรรถว่า

“ฝีมือและความรู้” ตรงกับ “ศักดิ์” ในทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ซึ่งถือว่า กวีมีความสำคัญต่อการเกิดรสวรรณคดี ถ้ากวีในฐานะผู้ส่งสารไม่มีศักดิ์สารนั้นก็ส่งไปไม่ถึงผู้อ่าน ศักดิ์ หมายถึง ฝีมือในการประพันธ์และอัจฉริยภาพของกวี (แต่นักวรรณคดีสันสกฤตก็ถือว่า ปฏิภาณหรือจินตนาการที่เป็นพลังในการสร้างสรรค์ มีความสำคัญควบคู่กับศักดิ์ด้วย)

(กุสุมา รัชมณี, 2536: 17)

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการศึกษาศิลปกรรมสกุลช่างเมืองเพชร สามารถศึกษาในทางวรรณคดีได้ ดังแนวคิดที่ว่า “ความแข็งแกร่งหรือแม้แต่คุณภาพของงานสร้างสรรค์ในบางส่วนหนึ่งมาจากการที่ “ศิลปะส่องทางให้แก่กัน”(mutual illumination of the arts) (เจตนา นาควัชระ, 2548: 52-53) ศิลปกรรมมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น ๆ เช่น วรรณคดี ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในระดับของมุมมอง ดังที่เจตนา นาควัชระ (2548: 50) กล่าวว่า “ความแหลมคมในการมองโลกที่ปรากฏในงานด้านวรรณศิลป์ก็แฝงอยู่ในงานด้านทัศนศิลป์เช่นกัน ราวกับว่างานทั้งสองประเภทเป็นแรงกระตุ้นให้แก่กัน” และความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นต้นแบบเนื้อเรื่องเนื้อหา ดังที่รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2549: 73) กล่าวว่า “ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามศาสนสถานและอาคารสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งของต่างชาติและของไทยมักนำเรื่องราวจากวรรณคดีไปวาดเป็นภาพ” และ “วรรณคดีไทยจำนวนมากมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนา กวีนำเนื้อหาจากชาดก พุทธประวัติ คติความเชื่อ มาสร้างสรรค์เป็นวรรณคดี ถ้อยคำพรรณนาในวรรณคดีเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจแก่ศิลปินสาขาอื่น ๆ นำไปสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์” (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2558: 84) นั่นคือ “วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับงานศิลปะทุกแขนง ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม สังคีตศิลป์ และศิลปะการแสดง ทั้งศิลปะไทยประเพณีและศิลปะไทยร่วมสมัย” (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2549: 104)

การสอนของครูช่างเมืองเพชรมีลักษณะที่เข้มงวด ดังที่ช่างทองรุ่ง เอ็มโอษฐ์ (2561) ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2554 ได้เล่าถึง ครูช่างของท่านคือ ครูพิณ อินฟ้าแสง ที่ให้ท่านท่องกลอนจากเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ทศกัณฐกยกทัพออกรบกับทัพของพระราม เพื่อนำไปเป็นแบบในการปั้นที่หน้าบ้านศาลาการเปรียญ วัดเขาบันไดอิฐ

ความสัมพันธ์ของศิลปกรรมปูนปั้นและวรรณคดีจึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จึงน่าสนใจว่าการศึกษาศิลปกรรมปูนปั้นที่จังหวัดเพชรบุรีด้วยทฤษฎีทางวรรณคดีจะมีส่วนช่วยอธิบายความหมายของงานศิลปกรรมได้ในอีกทางหนึ่ง อันจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านที่จะช่วยขับเคลื่อนคุณค่าให้แก่ผลงานศิลปกรรมปูนปั้นเพชรบุรีและในทางที่จะขยายขอบเขตการวิจารณ์วรรณคดีให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นสหบทในงานศิลปกรรมปูนปั้นเพชรบุรีเรื่องพระมหาชนก

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาศิลปกรรมปูนปั้นที่จังหวัดเพชรบุรีในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยมีเหตุผลในการเลือกคือเป็นผลงานศิลปกรรมปูนปั้นที่สร้างสรรค์โดยช่างเพชรบุรี และจัดแสดงอยู่ในสถานที่การท่องเที่ยวที่จังหวัดเพชรบุรี คือ 1) ผลงานปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ที่ร้านแม่กิมไล้ สาขาบ้านลาด และ 2) ผลงานปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ที่วัดข่อย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยมีขั้นตอนการศึกษาและวิธีการศึกษาดังนี้คือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศิลปะกับวรรณคดี และปูนปั้นเพชรบุรี โดยแนวคิดหลักที่เลือกใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ Intertextuality (สหบท หรือสัมพันธ์บท)
2. ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล บันทึกภาพทางกายภาพของสถานที่ตั้งผลงานปูนปั้น และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ช่างผู้ผลิตผลงาน ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2563 – 9 ตุลาคม 2563
3. วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลงานวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

งานเขียนนี้ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้คือ 1) จากเรื่องเล่าสู่ภาพเล่าเรื่อง: การนำเสนอตัวบทเรื่องพระมหาชนกในศิลปกรรมปูนปั้น และ 2) ศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่จังหวัดเพชรบุรีกับตัวบททางวัฒนธรรม ดังนี้

1. จากเรื่องเล่าสู่ภาพเล่าเรื่อง : การนำเสนอตัวบทเรื่องพระมหาชนกในศิลปกรรมปูนปั้น
ตัวบทที่ศึกษาในงานเขียนนี้มี 2 ตัวบทตั้งที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วคือ 1) ศิลปกรรมพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ สาขาบ้านลาด และ 2) ศิลปกรรมพระมหาชนกที่วัดข่อย ซึ่งตัวบทดังกล่าวสร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เรื่องพระมหาชนก

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เป็นพระราชนิพนธ์ที่พระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2540: คำนำ) ทรงศึกษามหาชนกชาดกในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) ทรงดัดแปลงเล็กน้อยเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและจัดพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2539 ซึ่งได้รับความนิยมมาก เห็นได้จากการพิมพ์ซ้ำและจัดทำเป็นหนังสือภาพประกอบเรื่อง หนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์การ์ตูนอนิเมชัน เป็นต้น

ความนิยมพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้ช่างชาวเพชรบุรีนำมาเป็นตัวแทนการน้อมระลึกถึงพระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยการนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรมที่จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งหากพิจารณาประเด็น “ตัวบท” ที่ศึกษาเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่จังหวัดเพชรบุรีมีตัวบทต้นทางที่ช่างนำมาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ผลงานคือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก¹ ซึ่งสามารถนำเสนอเป็นตารางเกี่ยวกับคุณลักษณะ (Attribute) ของตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทาง ได้ดังนี้คือ

ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะ (Attribute) ของตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทาง

คุณลักษณะ (Attribute)	ตัวบทต้นทาง (Primary Text) พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก	ตัวบทปลายทาง (Secondary Text)	
		พระมหาชนก ที่ร้านแม่กิมไล้	พระมหาชนก ที่วัดช้อย
ประเภท	วรรณกรรม	ศิลปกรรมปูนปั้น	ศิลปกรรมปูนปั้น
วัสดุที่ประกอบสร้าง ตัวบท	ภาษาและภาพ	ปูนและถ้วยกระเบื้อง	ปูนและสีบรอนด์
พื้นที่นำเสนอตัวบท	หนังสือ	กำแพงผนังร้านค้า	กำแพงลอยตัว อยู่หลัง พระธาตุในวัด
สถานที่จัดวาง	-	ร้านขายของพื้นเมือง	วัด
ผู้สร้างตัวบท	พระมหากษัตริย์	ช่างเมืองเพชร	ช่างเมืองเพชร
การเผยแพร่	เผยแพร่ระดับประเทศ	เผยแพร่ระดับท้องถิ่น และผู้มาท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม	เผยแพร่ระดับท้องถิ่น และผู้มาท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นประเด็นเกี่ยวกับ “พื้นที่” สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมว่านอกจากจะสร้างสรรค์ผลงานไว้ในพื้นที่ศาสนสถานหรือ “วัด” แล้วยังมีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่เป็นเรื่องเล่าชาดกไว้ใน “ร้านค้า” ที่เป็นแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นเป้าหมายของการสร้างสรรค์ศิลปกรรมพุทธชาดก นอกจากการสร้างสรรคผลงานอันวิจิตรแล้วยังเป็นการตอบสนองความสนใจของสังคมและการท่องเที่ยวที่ดึงดูดลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นคือฝีมือปูนปั้นอันเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของจังหวัดเพชรบุรีเข้ามาผสมกับกระแสความสนใจของสังคมได้อย่างลงตัว

¹ “ตัวบทต้นทาง” ที่เป็นตัวบทแวดล้อมอื่น ๆ ผู้เขียนจะนำเสนอในประเด็นต่อไป

นอกจากประเด็นเรื่องพื้นที่ที่สร้างสรรค์ผลงานแล้ว หากพิจารณาที่ “การดำเนินเรื่อง” มีความแตกต่างกัน กล่าวคือคือตัวบทปลายทาง เรื่องพระมหาชนที่ร้านแม่กิมไล้ มีการเล่าเรื่องเป็นลำดับ จำนวน 17 เหตุการณ์ และพระมหาชนที่วัดช้อย มีเหตุการณ์รวม 5 เหตุการณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

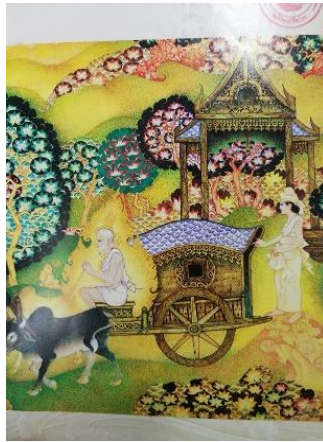
1.1 ศิลปกรรมพระมหาชนที่ร้านแม่กิมไล้

ผลงานปูนปั้นประดับกระถ้ายกระเบื้องเรื่องพระมหาชนที่ร้านแม่กิมไล้ เป็นผลงานของช่างทองรุ่ง เอ็มโอบุส สร้างสรรค์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2543 นำเสนอเรื่องพระมหาชน มีลักษณะจัดวางภาพกรอบรวม 6 กรอบ มีเหตุการณ์ที่นำเสนอจำนวน 17 เหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ผลงานศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนที่ร้านแม่กิมไล้

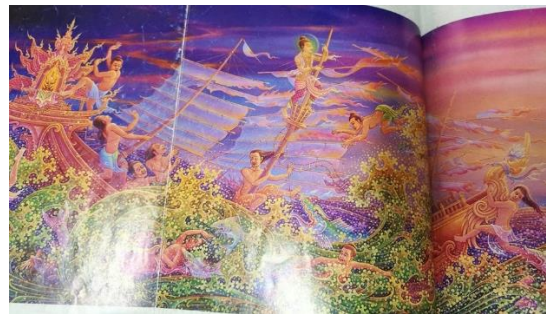
เหตุการณ์ที่ 1 พระเจ้ามหาชนกษัตริย์แห่งกรุงมิถิลาสนทนากับอำมาตย์ เหตุการณ์ที่ 2 พระอรินุชชนกรกับพระโพลชนก เหตุการณ์ที่ 3 ท้าวสักกเทวราชพิจารณาเหตุการณ์ลงมาช่วยพระเทวี เหตุการณ์ที่ 4 ท้าวสักกเทวราชแปลงกายเป็นคนขับเกวียน แ่นดินนูนขึ้นเพื่อให้พระเทวีขึ้นเกวียน เหตุการณ์ที่ 5 พระเทวีจับเท้าทั้งสองของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเพื่อที่พราหมณ์อุปการะไว้ในฐานะน้องสาว เหตุการณ์ที่ 6 พระกุมารเล่นกับเด็ก แต่ด้วยมีกำลังมากทำให้เด็กกลัว เหตุการณ์ที่ 7 พระกุมารถาฆมารดา เหตุการณ์ที่ 8 พระกุมารเรียน เหตุการณ์ที่ 9 พระมารดาประทานทรัพย์แก่พระกุมาร เหตุการณ์ที่ 10 พระมหาชนออกเรือเจดคลื่นใหญ่ เหตุการณ์ที่ 11 พระมหาชนกว่ายน้ำ เหตุการณ์ที่ 12 นางเมขลามาพบพระมหาชน เหตุการณ์ที่ 13 ม้าอุปการหยุดที่พระมหาชนบรรทม เหตุการณ์ที่ 14 อำมาตย์เชิญพระมหาชนเป็นพระราชา เหตุการณ์ที่ 15 พระมหาชนเสวยผลมะม่วง เหตุการณ์ที่ 16 ข้าราชการบริวารและชาวบ้านตั้งทำลายต้นมะม่วง และเหตุการณ์ที่ 17 พระมหาชนปรึกษาอำมาตย์

ภาพที่ 2 (ซ้าย) ผลงานศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ เหตุการณ์ที่ 4
ภาพที่ 3 (ขวา) ภาพจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (2540: 25)

1.2 ศิลปกรรมพระมหาชนกที่วัดข่อย

ผลงานปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อย เป็นผลงานของช่างเอกลักษณะ มีตรารัน สร้างสรรค์ขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2554 มีลักษณะจัดวางภาพต่อเนื่องกันบนผนังกำแพงลอยตัว ด้านหลังพระธาตุฉิมพลีเศรษฐีนาโวภูมิ สามารถจำแนกเหตุการณ์ได้ 5 เหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ผลงานศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อย
ภาพที่ 5 (ขวา) ภาพจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 64-65)

เหตุการณ์ที่ 1 นางเมขลาอุ้มพระมหาชนก เหตุการณ์ที่ 2 พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่บนหลังปูนางเมขลาสรรเสริญพระมหาชนก เหตุการณ์ที่ 3 พระมหาชนกอยู่บนเสากระโดงเรือ ตอนที่เรือแตก เหตุการณ์ที่ 4 พระมหาชนกยกธนู เหตุการณ์ที่ 5 พระมหาชนกนึกถึงวาจาของนางมณีเมขลา

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการดำเนินเรื่องดังกล่าวมีการตัดตอนเหตุการณ์ในตัวบทต้นทางออกไปจำนวนมากเพื่อให้เหมาะสมกับการนำเสนอในตัวบทใหม่ที่เป็นศิลปกรรมปูนปั้น แต่จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่ช่างเลือกมาร้อยเรียงเป็นตัวบทใหม่ล้วนเป็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เป็นเหตุการณ์หลักเช่นเดียวกับตัวบทต้นทาง

ที่ทำให้เกิดการดำเนินเรื่องและการแสดงให้เห็นบุญบารมีของพระมหาชนก รวมทั้งการนำเสนอแก่นเรื่องความเพียรตามด้นบ้นทาง

การสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อยมีประเด็นที่น่าสนใจอีกประการคือ ผู้เล่าเรื่องที่เป็นช่างไม่เน้นการเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ แต่เป็นการนำเสนอภาพ 2 ฝั่ง โดยฝั่งซ้ายมือคือ ภาพเหตุการณ์ที่ 1-2 ส่วนภาพทางขวามือเป็นเหตุการณ์ที่ 3-5 ตรงกลางคั่นด้วยภาพบานประตู ที่ตรงกลางมีการจารึกชื่อ “ต้นบุญ” คือรายนามผู้บริจาคทรัพย์ให้แก่วัดเพื่อสร้างสิ่งต่างๆ ในครั้งนี้ รวมทั้งด้านขวามือสุดของผลงานเป็นภาพสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ภาพวิถีชีวิตของคนในจังหวัดเพชรบุรี เหล่านี้ประกอบรวมอยู่ด้วยกันในเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อย

จากข้อมูลตัวบทและคุณลักษณะ (Attribute) ดังกล่าวในหัวข้อที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการคงเดิม (Convention) การสร้างชิ้นใหม่ (Invention) การขยายความ (Extension) การดัดแปลง (Modification) และการลดทอน (Reduction) ซึ่งเป็นลักษณะของสหบท เพราะเมื่อมีการเปลี่ยน Genre ในการนำเสนอตัวบท ย่อมทำให้องค์ประกอบต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งยังทำให้องค์ประกอบของการเล่าเรื่องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการเล่าเรื่องในตัวบทใหม่ด้วยการคงเดิม (Convention) จากตัวบทต้นทางมาสู่ตัวบทปลายทางทั้งสองตัวบท คือ การคัดเลือกเหตุการณ์สำคัญจากตัวบทต้นทางเพื่อสื่อสารแนวคิดเดิม อันแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเรื่องจากตัวบทต้นทางของช่างเป็นอย่างดีจนสามารถเลือกมาเฉพาะบางเหตุการณ์มานำเสนอใหม่ในพื้นที่ใหม่ที่มีข้อจำกัดมากขึ้น การคงเดิมนี้อาจมาพร้อมกับ การลดทอน (Reduction) เหตุการณ์ที่ไม่สำคัญออกไป รวมทั้งมีการดัดแปลง (Modification) คือ ดัดแปลงรูปแบบการนำเสนอในพื้นที่ใหม่ ส่วนการสร้างชิ้นใหม่ (Invention) จะเห็นได้จากการสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งจะกล่าวต่อไปในหัวข้อที่ 2

2. ศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่จังหวัดเพชรบุรีกับตัวบททางวัฒนธรรม

ดังที่กล่าวในหัวข้อที่ 1 ว่าเรื่องพระมหาชนกที่ปรากฏในงานศิลปกรรมปูนปั้นที่เพชรบุรี เป็นการเปลี่ยนแปลง Genre ทำให้มีลักษณะการคงเดิม สร้างชิ้นใหม่ ขยายความ ดัดแปลง ลดทอน และยังมี การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.1 การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้

การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ มีทั้งที่เป็นชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ เหตุการณ์ ค่านิยม และความเชื่อ ดังนี้

1) ชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ

งานศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ ใช้วัสดุตกแต่งปูนปั้นคือ “ถ้วยกระเบื้อง” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหรูหรา สวยงาม ดังจะเห็นได้ว่าถ้วยกระเบื้องเป็นประติมากรรมที่แสดงให้เห็นถึงความมีอารยะของมนุษย์ชาติอย่างหนึ่ง (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, 2540) ทั้งยังมีลวดลายสวยงาม ผู้ที่นำถ้วยกระเบื้องมาใช้ในกิมก็จะเป็นผู้มีฐานะ และดังที่กล่าวมาแล้วถึงความสวยงามและมีลวดลายในตัวถ้วยกระเบื้อง แต่ถูกนำมากระเทาะให้แตกออกแล้วนำมาประดับตกแต่งกับปูนปั้นใหม่อีกครั้ง ก็ยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความหรูหราของเจ้าของผลงาน ดังนั้นการใช้ถ้วยกระเบื้องในผลงานปูนปั้นชุดนี้ จึงสื่อถึงความหรูหรา มีราคา ทั้งของผลงานและเจ้าของผลงาน

2) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทเหตุการณ์

เหตุการณ์ตอนพระมหาชนก้วยน้ำในมหาสมุทร มีการบันทึกเหตุการณ์เรือรบของรัสเซียจมลงสู่ใต้มหาสมุทร² แทรกอยู่ในภาพมุมขวาล่าง (สีดำ) การบันทึกเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์สังคมของช่างผู้สร้างผลงาน ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในแต่ละช่วงมีมากมายแต่ช่างกลับเลือกที่จะบันทึกเหตุการณ์นี้เพียงเหตุการณ์เดียวจึงแสดงเจตนาของช่างอย่างชัดเจนที่จะกล่าวถึงประเทศมหาอำนาจที่มีการประดิษฐ์เทคโนโลยีล้ำสมัยที่เป็นภัยต่อมวลมนุษยชาติหากแต่ผลคือจมหายไปทะเล อันแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การบันทึกภาพเหตุการณ์นี้จึงเป็นการสื่อถึงกระแสความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เป็นภัยกับมนุษย์ และความพ่ายแพ้ของเทคโนโลยีดังกล่าวให้กับธรรมชาติ

3) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทค่านิยม

(1) ค่านิยมด้านความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

การน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณในหลวงรัชกาลที่ 9 เกิดขึ้นในสังคมไทยมาต่อเนื่องยาวนานด้วยที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงงานหนักเพื่อปวงชนชาวไทยและคนไทยต่างก็สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าว ค่านิยมนี้เห็นได้จากการที่เจ้าของผลงานเลือกนำเรื่องพระมหาชนก ที่เป็นบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มานำเสนอ โดยค่านิยมนี้สื่อให้เห็นถึงความจงรักภักดีของเจ้าของร้านและเป็นการบอกกว่าตนเองเกิดในสมัยรัชกาลที่ 9 อันแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจที่สามารถผูกโยงตนเองเข้ากับสมัยรัชกาลที่ 9

(2) ค่านิยมด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม

เห็นได้ว่าพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เรื่องพระมหาชนก มีคำสอนหลักทางพระพุทธศาสนา คือ “ความเพียร” ซึ่งเป็นค่านิยมด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคมที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการขายสินค้าต่าง ๆ ศิลปกรรมเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้จึงดำเนินเรื่องตามลำดับเช่นเดียวกับตัวบทต้นทางที่มีแก่นเรื่องสำคัญอยู่ที่ “ความเพียร” ซึ่งเป็นคำสอนประการหนึ่งทางพระพุทธศาสนา ขุดสัญญานี้จึงมีการสื่อความที่สัมพันธ์กับอาชีพที่กำลังบอกผู้พบเห็นว่าเจ้าของร้านมีความเพียรพยายาม ตั้งใจทำงาน และแม้แต่เตือนตนเองให้มีความเพียรพยายามด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ผลงานที่ปรากฏเป็นภาพชุดสุดท้ายของเรื่องมีภาพชาวบ้านที่เก็บมะม่วงใส่เสื้อผ้าแบบปัจจุบัน คือ เสื้อคอกลมมีแขน กางเกงขาสั้น โดยเฉพาะมีผู้หญิงหนึ่งคนใส่เสื้อสายเดี่ยว ซึ่งค่านิยมการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวนี้นับเป็นเรื่องปกติของผู้หญิงปัจจุบัน แต่เมื่อนำมาไว้ในผลงานปูนปั้นชุดนี้แล้วกลับสื่อความในลักษณะของการตักเตือนว่าไม่เหมาะสม ไม่แสดงถึงความเป็นไทย (ในสายตาของช่าง) ค่านิยมดังกล่าวจึงเป็นการวิพากษ์สังคมของช่างว่าผู้หญิงในสังคมไทยปัจจุบันแต่งกายไม่เหมาะสม

4) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทความเชื่อ

นอกจากการนำเรื่องพระมหาชนกมาสื่อถึงความเพียรแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าเรื่องพระมหาชนกยังผูกติดอยู่กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ เป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก ช่างยังคงบันทึกเหตุการณ์ในเรื่องที่มีการแสดงเรื่องราวตามชาดกอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นนางเมขลา ท้าวสักกเทวราช เรื่องที่แผ่นดินนูนสูงขึ้น ฯลฯ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงว่าผลงานยังคงสื่อสารถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน โดยสัญญาเรื่องความเชื่อทางพุทธศาสนาดังกล่าวสื่อให้เห็นถึงว่าเจ้าของผลงานเป็นพุทธศาสนิกชน ที่ยังคงยึดมั่นศรัทธาคำสอนในพระพุทธศาสนา

² เหตุการณ์วันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.2000 เรือดำน้ำพลังงานนิวเคลียร์ Kursk ซึ่งเป็นเรือดำน้ำจู่โจมของรัสเซีย เกิดอุบัติเหตุจมลงระหว่างฝึกซ้อมบริเวณทะเล Barents ทำให้ลูกเรือทั้งหมดจำนวน 118 คนเสียชีวิต

2.2 การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหากษัตริย์ที่วัดช้อย

การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหากษัตริย์ที่ร้านแม่กิมไล้ มีทั้งที่เป็นชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ บุคคล สถานที่ วิถีชีวิต พฤติกรรม ค่านิยม และความเชื่อ ดังนี้

1) ชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ

งานศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่วัดช้อย มีการใช้สีบรอนด์ทาทับผลงานปูนปั้น เพื่อให้เกิดความเงางามดูมีราคามากขึ้นจากที่ปกติโดยทั่วไป งานปูนปั้นเพชรบุรีมักไม่ทาสีทับ สีที่เห็นจะเป็นสีปูนปั้นตามธรรมชาติ หรือหากมีสีก็จะใช้สีธรรมชาติผสมลงในเนื้อปูน หรืออาจมีการตกแต่งด้วยถ้วยกระเบื้องซึ่งก็จะเห็นสีพื้นของปูนปั้นอยู่ (บัวไทย แจ่มจันทร์, 2532) ผลงานปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่วัดช้อยนี้จึงพิเศษแตกต่างจากที่ผลงานปูนปั้นที่เพชรบุรีอื่น ๆ อย่างชัดเจนด้วยสีบรอนด์ที่ทาทับนี้เอง สีที่ทาทับนี้จึงมีความหมายพิเศษที่สื่อถึงความมีราคาและความทันสมัย อันเป็นการสื่อความที่สอดคล้องกับผลงานอื่น ๆ ในบริเวณวัดช้อยนี้ ไม่ว่าจะเป็น “พระธาตุฉิมพลีศรีฐานวโกฏิ” ที่ภายในมีพระประธาน 3 องค์คือ “พระพุทธศรีฐานวโกฏิ” “พระสิวลีมหาลาภมัย” และ “พระพุทธรูปมิ่งมงคล” ที่ส่วนใหญ่มีความหมายในทางที่ให้ความสำคัญกับสิ่งของมีค่า เงินทองและความร่ำรวย สีบรอนด์ที่ใช้กับผลงานปูนปั้นดังกล่าวจึงสื่อถึงความมั่งมั่งให้สอดคล้องกัน

2) ชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทบุคคล

จากเหตุการณ์ที่ 4 ของผลงานปูนปั้นด้านขวามือเป็นภาพช่างที่ร่วมกันสร้างพระธาตุฉิมพลีศรีฐานวโกฏิและชานา ส่วนด้านซ้ายมือเป็นภาพบุคคลที่เป็นที่รู้จักของเพชรบุรี เช่น ปู่เย็น และบุคคลที่มีชื่อเสียง เช่น สายันต์ สัญญา จึงแบ่งการนำเสนอบุคคลได้เป็น 2 ลักษณะคือ

(1) บุคคลที่เป็นที่รู้จักในสังคมและชานา

บุคคลที่เป็นที่รู้จักกันในสังคม เช่น สายันต์ สัญญา ปู่เย็น ไม่ว่าจะเป็นการการอ้างถึงนักร้องลูกทุ่งที่นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงรสนิยมของช่างในการฟังเพลงคือฟังเพลงลูกทุ่ง และการอ้างถึงปู่เย็นซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในทางที่ชื่นชมในความสมถะแล้ว เห็นได้ว่าบุคคลดังกล่าวมีลักษณะร่วมกันคือเป็นตัวแทนของความเป็นท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดยกย่องความเป็นท้องถิ่นของช่าง แนวคิดดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น จากการทำมีการปั้นภาพชานาที่ไม่มีการระบุตัวบุคคลมาประกอบ สัญลักษณ์ที่สื่อออกมาจึงกำลังส่งสารเกี่ยวกับการยกย่อง ชื่นชมความเป็นท้องถิ่นของช่างเพชรบุรี

(2) บุคคลที่เป็นช่างเมืองเพชรที่ปรากฏอยู่ในผลงานนี้เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ในวัดทั้งที่เป็นช่างลงรักปิดทอง ช่างปูนปั้น ช่างจิตรกรรม ช่างแกะสลักไม้ เป็นต้น การบันทึกภาพผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในวัดช้อยลงไปเป็นภาพเรื่องพระมหากษัตริย์เป็นการรับแนวคิดมาจากตัวบทต้นทางคือ ในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่มีการวาดภาพศิลปินผู้วาดภาพประกอบไว้เช่นเดียวกัน การรับแนวคิดจากตัวบทต้นมาไว้ในตัวบทปลายทางเช่นนี้เป็นการยอมรับแนวคิดการยกย่องและให้ความสำคัญของช่างผู้ผลิตงานศิลปกรรม การสื่อความในภาพช่างจึงเป็นการบอกให้เห็นถึงความสำคัญของช่างโดยเฉพาะในผลงานที่ศึกษาครั้งนี้คือ ช่างชาวเพชรบุรี

3) ชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทสถานที่

ผลงานศิลปกรรมทางด้านขวามือ (หันหน้าเข้าหาผลงาน) ส่วนด้านบนของกำแพง ปรากฏภาพสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี คือ ภาพท้องทุ่งนาเมืองเพชร โดยสังเกตได้จากการที่มีต้นตาลอยู่ที่ทุ่งนา และมีสถานที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี คือ วัดมหาธาตุ การสื่อความผ่านสถานที่ที่เป็นทุ่งนามีต้นตาลอยู่ คือ การให้

ความสำคัญกับท้องถิ่น และวัฒนธรรมต่างๆ หมายถึงพุทธศาสนสถานที่สำคัญของคนเพชร การสื่อสารผ่านสถานที่ดังกล่าวจึงเป็นการชี้เฉพาะเจาะจงของผลงานว่าผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานของคนเพชรบุรี

4) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทวิถีชีวิต

ผลงานด้านความมีส่วนด้านล่างของกำแพงมีภาพวิถีชีวิตคือ การตักบาตรพระ โดยเฉพาะมีสตรีชาวโขงอยู่ในภาพด้วย สังเกตได้จากทรงผมและเสื้อที่มีกระดุมเม็ดถี่อันเป็นสัญลักษณ์ของชาวโขง วิถีชีวิตที่ปรากฏเป็นวิถีชีวิตที่เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธโดยทั่วไป หากแต่เมื่อภาพหญิงชาวโขงเข้ามาประกอบด้วย ความหมายจึงเฉพาะเจาะจงขึ้นว่า คนโขงเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และเหตุใดจึงต้องเป็นชาวโขง คำตอบชัดเจนที่สุดคือช่างปั้นผู้สร้างผลงานเป็นชาวโขงนั่นเอง การนำเสนอความหมายในภาพวิถีชีวิตนี้จึงเป็นการสื่อสารของช่างโดยตรงที่ต้องการจะบอกว่าชาติพันธุ์ของตนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเพชรบุรี เพราะมาปรากฏอยู่ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่และชาติพันธุ์ของตนยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในวิถีปฏิบัติของชาวพุทธอย่างเข้มงวด

5) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทพฤติกรรม

พฤติกรรมที่พระมหาชนกถือต้นไม้อ่อน ซึ่งต่างจากตัวบทต้นทางที่เป็นภาพพระมหาชนกยกมือขึ้นทั้งสองข้าง แต่ที่ตัวบทปลายทางเป็นภาพมือข้างหนึ่งของพระมหาชนกถือต้นไม้อ่อน อันเป็นการสื่อถึงการให้ความสำคัญกับอาชีพการเกษตรซึ่งเป็นสาระหนึ่งของตัวบทต้นทาง การสื่อสารดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำสังคมท้องถิ่นเพชรบุรีที่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีผู้ประกอบการเกษตรอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อต้นไม้อ่อนอยู่ในมือของพระมหาชนกจึงเป็นความหมายในทางชื่นชมว่าอาชีพการเกษตรมีคุณค่าคู่ควรกับท้องถิ่นเพชรบุรี

6) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทค่านิยม

ค่านิยมการน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นค่านิยมเดียวกันกับการสื่อสารเรื่องพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ แม้ว่าผลงานชุดนี้จะอยู่ในวัดมิได้อยู่ในร้านค้าดังที่ปรากฏในร้านแม่กิมไล้ แต่ความหมายที่ปรากฏออกมายังคงเป็นเรื่องของการแสดงความจงรักภักดีกับในหลวงรัชกาลที่ 9

7) ขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทความเชื่อ

(1) ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นำเรื่องที่เป็นทศชาติชาติคดซึ่งเป็นความเชื่อเดียวกันกับผลงานพระมหาชนกที่ร้านแม่กิมไล้ ยิ่งโดยเฉพาะผลงานนี้อยู่ในวัดก็ยิ่งต้องการส่งสารเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับการเป็นพุทธศาสนิกชน และหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

(2) ความเชื่อเรื่อง “ต้นบุญ” คือ ที่ปรากฏในผลงานปูนปั้นชุดนี้อยู่ตรงกลางผลงาน มีรายชื่อผู้บริจาคเงินเพื่อสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถานต่าง ๆ ในวัดนี้ โดยใช้คำว่า “ต้นบุญ” เกริ่นนำก่อนรายนามผู้บริจาคและมีลายไทยด้านบนซุ้มที่เป็นลายพรรณพฤกษาเพื่อสื่อความหมายในทางเดียวกันคือเป็นต้นไม้แห่งบุญ การนำเสนอขุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทความเชื่อชุดนี้เป็นการจารึกผู้บริจาคที่บริจาคทรัพย์จำนวนมากจนทางวัดสามารถเป็นต้นทุนหลักในการสร้างสิ่งต่าง ๆ ในวัดได้ จึงสื่อความในทางที่ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการบริจาคทรัพย์กับการได้รับบุญ

ข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นการสื่อความที่สอดคล้องกันของผลงานเรื่องพระมหาชนกจากทั้ง 2 แห่ง นั่นคือ 1) เรื่องการให้ความสำคัญกับของมีค่า มีราคา 2) การแสดงความจงรักภักดีในหลวงรัชกาลที่ 9 และ 3) การแสดงตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ส่วนที่มีการสื่อความแตกต่างกันคือ ผลงานที่ร้านแม่กิมไล้ ช่างทำหน้าที่วิพากษ์สังคมผ่านการสื่อความเกี่ยวกับความพ่ายแพ้ของเทคโนโลยีและการแต่งกายของสตรีไทยในปัจจุบัน ในขณะที่ผลงานที่วัดช้อยช่างทำหน้าที่ในการสร้างภาพลักษณ์แทนชาติพันธุ์ของตน คือ ชาวโขง และ

แสดงความเป็นท้องถิ่นนิยมออกมาอย่างชัดเจน ซึ่งในความแตกต่างนี้เองทำให้เห็นบทบาทของช่างเมืองเพชรว่ามีไม่เพียงเป็นผู้เล่าเรื่องเพียงอย่างเดียวแต่ยังทำหน้าที่อื่นหรือวัตถุประสงค์อื่นด้วย

จากการศึกษาลักษณะความเป็นสหบทในงานศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เพชรบุรี พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อรำลึกพระมหากษัตริย์ในหลวงรัชกาลที่ 9 เห็นได้จากการเลือกเรื่องพระมหากษัตริย์สำนวนที่เป็นบทพระราชนิพนธ์มาเป็นตัวบทต้นทาง และชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทค่านิยมที่ปรากฏตรงกันทั้งตัวบทปลายทางที่ร้านแม่กิมไล้ และตัวบทปลายทางที่วัดช้อย

นอกจากนี้ยังพบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวที่จะเห็นได้จากสถานที่ และลักษณะการจัดวางตัวบทปลายทางนั้นคือในร้านค้าท้องถิ่น และวัดที่มีการบูรณะปรับปรุงใหม่ทั้งหมด โดยเน้นที่การดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งพบได้จากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุและชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทความเชื่อเรื่องต้นบุญ ที่ให้ความสำคัญกับของมีค่า แปรค่าการทำบุญเป็นการบริจาคทรัพย์ในลักษณะเดียวกันกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการท่องเที่ยวเป็นกลไกขับเคลื่อน

วัตถุประสงค์ทั้งสองข้อดังกล่าวนี้นับเป็นการสื่อความที่ชัดเจนจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสอดคล้องกันจนเห็นได้ชัดที่ปรากฏในตัวบทปลายทางทั้งสองสถานที่ จึงนับได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักของการนำเสนอศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เพชรบุรี

นอกจากวัตถุประสงค์หลักทั้งสองข้อดังกล่าวแล้ว หากวิเคราะห์ที่การสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เพชรบุรี พบว่ามีความแตกต่างกันดังที่กล่าวไว้ กล่าวคือ ตัวบทปลายทางที่ร้านแม่กิมไล้มีการสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทเหตุการณ์ และชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทค่านิยม “ผู้หญิงใส่สายเดี่ยว” ในขณะที่ตัวบทปลายทางที่วัดช้อยมีการสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเภทตัวบุคคล สถานที่ วิถีชีวิต และพฤติกรรม การสะท้อนค่านิยม “ผู้หญิงใส่สายเดี่ยว” ปรากฏบนตัวบทปลายทางได้อย่างเหมาะสมเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ของร้านขายทองที่ระลึกซึ่งส่งผลทางใจกับผู้พบเห็นที่อาจสัมผัสได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้นกว่าการสะท้อนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมแต่เพียงประการเดียว

หากแต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้แท้จริงแล้วแสดงให้เห็นถึงบทบาทของช่างที่สามารถวิพากษ์สังคมหรือเป็นปากเป็นเสียงแทนชาติพันธุ์ของตนหรือแม้แต่แสดงแนวคิดท้องถิ่นนิยมได้โดยสื่อผ่านผลงานของตน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ที่แฝงอยู่ นั่นคือการสอนเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงซึ่งแสดงถึงการผสมผสานโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี การนำเสนอกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเพชรบุรีผ่านฝีมือของช่างเมืองเพชรเหล่านี้เป็นการย้ำสถานะพิเศษของช่างเมืองเพชรที่อยู่ในฐานะผู้ให้คำสอนผ่านงานศิลปกรรมและสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะปลีกย่อยของงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้เป็นไปตามบริบทของสถานที่ที่ปรากฏตัวบทปลายทาง

การอภิปรายผล

การศึกษาศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่จังหวัดเพชรบุรียืนยันแนวคิด “ศิลปะส่องทางให้แก่นัก” ในลักษณะที่ช่างเพชรบุรีแสดงให้เห็นความแหลมคมในการมองโลกของช่างเพชรบุรีที่นำเสนอสาระหลักของตัวพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์คือเรื่อง “ความเพียร” มาถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเพื่อทำหน้าที่ในการบันทึกเหตุการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและเพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเพชรบุรีได้อย่างลงตัว

นอกจากนี้เรื่องพระมหากษัตริย์ที่ร้านแม่กิมไล้และที่วัดช้อยแสดงให้เห็นการเปลี่ยน Genre จากตัวบทต้นทางพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ มาสู่ตัวบทปลายทางที่มีลักษณะความเป็นสหบทจากสัญญาะทางวัฒนธรรม ทั้งสัญญาะทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุ บุคคล ค่านิยม ความเชื่อ และสถานที่ เหล่านี้ยังแสดงให้เห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้เข้ามาปะทะสังสรรค์กับท้องถิ่นนิยม (Localism) ในลักษณะที่ชนรับกัน การผสมกันระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยมดังกล่าวเกิดขึ้นในผลงานศิลปกรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เพชรบุรีได้อย่างลงตัว เพราะกระแสโลกาภิวัตน์กับกระแสท้องถิ่นนิยมทั้งคู่เป็น “คู่แฝด” ของกันและกัน (พัฒนา กิตติอาษา, 2546: 65) ในลักษณะที่ว่าแนวคิดท้องถิ่นนิยมคงอยู่ร่วมกันกับกระแสโลกาภิวัตน์ (พัฒนา กิตติอาษา, 2546 : 92)

หากจะกล่าวถึง ท้องถิ่นนิยม (Localism) ที่มีลักษณะหลากหลายตามแนวคิดของพัฒนา กิตติอาษา (2546) คือ ท้องถิ่นนิยมเป็นประดิษฐกรรมทางสังคมวัฒนธรรม (a sociocultural construct) และปรากฏตัวในรูปแบบที่หลากหลาย ท้องถิ่นนิยมเป็นผลผลิตของรัฐชาติสมัยใหม่แบบรวมศูนย์ (Highly centralized modern nation-state) นั่นคือไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาลอย ๆ แต่มีที่มาที่ไป สำคัญสำคัญของท้องถิ่นนิยมมักจะแสดงออกในรูปของการยึดเอาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางเน้นสิทธิ เสี่ยง และพื้นที่ของคนในท้องถิ่น กล่าวคือท้องถิ่นนิยมให้ความสำคัญกับสิทธิ เสี่ยง และอัตลักษณ์ของคนและชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งยังสร้างความเข้มแข็งและความเชื่อมั่นทางด้านอัตลักษณ์ให้กับท้องถิ่น ผลักดันให้อัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายมีสิทธิเสี่ยงอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้นการนิยามและการกำหนดของเขตของท้องถิ่นนิยม ขึ้นอยู่กับว่า ท้องถิ่นนิยมในแต่ละกรณีนั้นเป็นท้องถิ่นนิยมของใคร อยู่ภายใต้เงื่อนไขอะไร ใครเป็นคนผลิตเรื่องเล่า และลงมือปฏิบัติการท้องถิ่นนิยมโดยใช้วิธีการอะไร และเพื่อวัตถุประสงค์อะไร

ดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผ่านมาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จังหวัดเพชรบุรี ได้ส่งผลให้ช่างเมืองเพชรผลิตผลงานที่เป็นศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าของท้องถิ่นเพื่อมาตอบสนองกระแสการท่องเที่ยวดังกล่าว หากแต่ไม่เพียงเท่านั้นช่างเมืองเพชรได้ทำหน้าที่บอกเล่าความสูงส่งของงานศิลปกรรมสกุลช่างเมืองเพชร ส่งสารเกี่ยวกับคุณค่าของท้องถิ่นเพชรบุรี และแม้แต่สารเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของเพชรบุรีว่ามีคุณค่ามากจนถึงกับมีสิทธิที่จะมาปรากฏร่วมอยู่ในเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เล่าใหม่ในครั้งนี้ให้นักท่องเที่ยวที่ถือได้ว่าเป็นผู้รับสารได้ลองใช้ภูมิรู้ต่าง ๆ มาแกะรอยตัวบทปลายทางได้อย่างน่าสนใจ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องเล่าในศิลปกรรมสร้างสรรค์เมืองเพชรด้วยแนวคิดอื่น เช่น ความรู้อำนาจ (Knowledge /power) วาทกรรม (Discourse) ฯลฯ อาจทำให้เห็นข้อมูลด้านอื่นที่มีส่วนทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2558). **ความรู้ชีวิต: รวมบทความทางวิชาการของคุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ**.

กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

กุลสุมา รักษมณี. (2536). **วรรณคดีกับศิลปะ**. ใน **วรรณคดี-ศิลปะ ประสานศิลป์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เจตนา นาควัชระ. (2548). **ตามใจฉัน – ตามใจท่าน : ว่าด้วยการวิจารณ์และการวิจัย**. กรุงเทพฯ: คมบาง.

- ณัฐภักดิ์ จันทวิช. (2540). เครื่องถ้วยไทย ใน **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 22**. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2564, จาก <https://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=22&chap=2&page=t22-2-infodetail01.html>.
- ตรีศิลป์ บุญจจร. (2553). **ด้วยแสงแห่งวรรณคดีเปรียบเทียบ วรรณคดีเปรียบเทียบ : กระบวนทัศน์และวิธีการ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์วรรณคดีศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ทองร่วง เอมโอษฐ์. (2 ตุลาคม 2561). ช่างปูนปั้น. สัมภาษณ์.
- บัวไทย แจ่มจันทร์. (2532). **ศิลปกรรมเมืองเพชร**. เพชรบุรี: ภาควิชาศิลปะ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทวารวดี เพชรบุรี วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- ปณิธิ หุ่นแสวง. (2542) **วรรณคดีกับทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ: โครงการ Global Competence Project.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2540). **พระมหาชนก**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). **ท้องถิ่นนิยม การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). **สุนทรียภาพแห่งชีวิต**. กรุงเทพฯ: ณ เพชร.
- (2558). **ข้ามชาติ ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ศิลป์ พีระศรี. (2520). จิตรกรรมสกุลช่างนนทบุรี ใน อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. **องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: การพิมพ์สตรีสาร.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. (2525). ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี ใน **สมุดเพชรบุรี 2525**, หน้า 80-124. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2550). **ความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง: ลักษณะหลังสมัยใหม่ในบันเทิงคดีร่วมสมัยของไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หนังสือแนะนำจังหวัดเพชรบุรี ของจังหวัดเพชรบุรี**. (2538). เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.